

Antički motivi i njihova reinterpetacija u dramskom opusu Marijana Matkovića

Bednjanec, Tamara

Undergraduate thesis / Završni rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Croatian Studies / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet hrvatskih studija**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:111:273104>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-09-12**

Repository / Repozitorij:

[Repository of University of Zagreb, Centre for Croatian Studies](#)

Sveučilište u Zagrebu

Fakultet hrvatskih studija

Odsjek za kroatologiju

ANTIČKI MOTIVI I NJIHOVA REINTERPRETACIJA
U DRAMSKOM OPUSU MARIJANA MATKOVIĆA

Završni rad

Kandidat: Tamara Bednjanec

Mentor: izv. prof. dr. sc. Viktorija Franić Tomić

Zagreb, 11. rujna, 2020.

Sadržaj

1. Uvod	1
2. Marijan Matković	2
3. <i>Prometej</i>	4
4. <i>Heraklo</i>	9
5. <i>Ahilova baština</i>	13
6. Zaključak	15
7. Literatura	16

1. Uvod

U ovom završnom radu analizirat će se tema antičkih motiva i njihova reinterpetacijau tekstovima dramskoga ciklusa *I bogovi pate* Marijana Matkovića. Svaka od tih drama analizirat će se obzirom na citatne relacije prema starogrčkim dramama i antičkim mitovima, a sve kako bi se rasvijetlila nova značenja i semantički potencijali koje je Matković, u reinterpetaciji starih predložaka, postigao. Matković je svojim božanskim junacima podario maleni udio ljudskosti i razuma koji naposljetku gube, jer je tragičnim junacima već unaprijed određena njihova tragična sudbina koju oni ne mogu promijeniti, koliko god se trudili i pokušavali.

Prva drama *Prometej* odvija se u istome vremenu kad i Eshilov*Okovani Prometeja*. Naslovni je junaktitan s Olimpa koji svoje i znanje drugih bogova prenosi ljudima te ih uči kako graditi i liječiti bolesne. Druga Matkovićeva drama reinterpetira mit o titanu Heraklu. Polubog nadljudske snage Heraklo, bijedni je starac koji je u potrazi za svojim identitetom. Pokušava sve ostale razuvjeriti da mišićavi kip koji se nalazi u njegovome dvoru u Tesaliji nije on. Odlaskom u posljednji osvajački pohod, on tu bitku gubi jer je njegova sudbina već određena. U trećoj i posljednjoj drami reinterpetira se mitska priča o Ahileju. Dramska se radnja odvija u ratno vrijeme, a rat je ujedno i tema ove drame. Trojica vojskovođa iz straha da ne nastane mir, probost će već mrtvoga Ahila kako bi mogli nastaviti ratovati, jer je to jedino što znaju i jer im je to zapisano u zvijezdama.

2. Marijan Matković

Hrvatski književnik Marijan Matković rođen je 1915. godine u Karlovcu. Već od mladih, studentskih dana, piše svoje prve književne radove koje potom objavljuje u časopisima *Svijet* i *Mladost* 1933. godine. Osim *Svijeta* i *Mladosti*, Matković je surađivao i s časopisima kao što su *Književnik* i *Pečat*. Studirao je komparativnu književnost, povijest umjetnosti u Beču i Parizu, nakon čega je diplomirao 1937. godine, te pravo u Zagrebu koje završava 1941. godine. U narednim godinama, Matković je stekao bogato radno iskustvo; tri godine nakon završetka pravnoga studija, postaje šef kulturno-umjetničkog odjela Radiostanice Zagreb. Potom postaje književni tajnik Nakladnog zavoda Hrvatske, između ostaloga, bio je i umjetnički direktor Zagreb-filma od 1959. godine do 1964. godine. Matković je bio jedan od suosnivača Dubrovačkih ljetnih igara, ali i direktor njihova dramskoga programa između 1970. i 1974. godine. Osim velike poveznice s časopisima, Matković je i sam pokrenuo književni časopis *Forum* koji izlazi i danas. Njegov urednik bio je od godine kada ga je pokrenuo, dakle od 1962. do 1963. godine. Ponovno postaje urednikom 1966. godine i ostaje u uredništvu devetnaest godina, odnosno do 1985. godine.

Sanja je Nikčević za časopis *Kolopisala* o nepravdom pozicioniranju Marijana Matkovića u hrvatskom književnom kanonu. Kada je nakon završenog fakulteta s oduševljenjem pogledala predstavu ovoga autora, tadašnji urednik kulture Branko Vukšić rekao joj je da je Matković samo Krležin klon (<https://www.matica.hr/kolo/479/dvije-nepravde-ili-problemi-recepcije-marijana-matkovica-danas-25612/10.8.2020.>). Nikčević je u svom članku proučavala recepciju i kazališnu *fortunu* Matkovićevih drama. Prema ovoj autorici, Matković je posve zaboravljen nakon svoje smrti jer se njegova djela nisu izvodila u kazalištima, nisu se obilježavale njegove obljetnice ni godišnjice smrti a najčešće ga se pamtilo kao Krležinog apologeta. Piše kako se tek prije pet godina, na proslavi stogodišnjice njegov rođenja, potaknuo prvi govor o Matkoviću.

Tom je prilikom izvedena njegova drama *Igra oko smrti*, a održan je i maleni okrugli stol pod nazivom *Zavičajna čajanka* u karlovačkoj knjižnici. Ubrzo su održana još dva manja skupakvoja su ostala medijski nepopraćena. Matković se često povezuje i uspoređuje s Krležom zbog čega autorica upozorava na enciklopedijsku natuknicu o njemu, gdje stoji da je on bio „jedan od najplodnijih hrvatskih dramatičara i dosljedan sljedbenik M. Krleže“

(<https://www.matica.hr/kolo/479/dvije-nepravde-ili-problemi-recepcije-marijana-matkovica-danas-25612/> 10.8.2020.). Njegove su drame uspoređivane s djelima velikih svjetskih klasika kao što su bili Henrik Ibsen, Albert Camus, August Strindberg i još mnogi. Matkovićeви dramski likovi prepoznatljivi su po tome što su stvarani da budu univerzalni, ssevremeni kao što su to mitski junaci u njegovom ciklusu *I bogovi pate*. Autor je postavljao svoje likove u situacije koje su ih slamale zbog njihovih slabosti, a drame *Prometej*, *Heraklo* i *Ahilova baština*, već antropomorfizirane antičke bogove, još i više „poljuđuju“ sa svim mogućim slabostima, tako da se s Matkovićevih dramskih lica ljušte slojevi mita i otkrivaju temeljne ljudske istine. (<https://www.matica.hr/kolo/479/dvije-nepravde-ili-problemi-recepcije-marijana-matkovica-danas-25612/> 10.8.2020.).

3. *Prometej*

Prva drama pod nazivom *Prometej*, drugoga dramskoga ciklusa Marijana Matkovića, napisana je u tri čina. Prvi čin odvija se na Olimpu s kojega bogovi pogledavaju na Zemlju. Za stolom se nalaze tri žene, Atena, božica mudrosti koja je rođena iz Zeusove glave, sjedi za stolom i čita knjigu. Ona je zaštitnica grada Atene, ratne vještine i brodogradnje, a u grčkoj je mitologiji najčešće prikazivana s kacicom, kopljem i štitom od kozje kože s glavom meduze (<https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=4409> 10.8.2020.). S njom se u prostoriji nalazi i Artemida koja šilji svoje strelice te isprobava lukove, božica lova i šuma, zaštitnica mladića i djevojaka. Artemida je u grčkoj mitologiji prikazana s lukom i tobolcem u kojemu su se nalazile strijele, a ona se u ikonografiji prikazivala, u društvu nimfa, u šumi, kako lovi divljač (<https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=4039> 10.8.2020.). Afrodita je također prisutna te leži na ležaljci. Božica ljubavi i ljepote, rođena je iz morske pjene po jednoj mitološkoj verziji. Ona je zaštitnica braka i obitelji, žena je boga vatre, Hefesta, kojega je varala s Aresom, bogom razornoga rata (<https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=710> 10.8.2020.). Mit o njezinome rođenju spominje i Matković u prvome činu. Aludirajući na svoj nesretni brak s Hefestom, Afrodita govori da bi joj bolje bilo da je ostala u morskim dubinama jer bi se tada u nju možda zaljubio neki mornar, a ovako je u vanjskome svijetu zapela s Hefestom.

Matković je svoje likove u *Prometeju*, ali i u ostalim dramama, okarakterizirao u skladu s njihovom antropomorfiziranom slikom kakvu poznajemo iz antičke mitologije i književnosti, pa se tako i ovdje Zeus igra s munjama, Afrodita se povezuje s ljepotom, Atena s mudrošću i ratom. Vrhovno božanstvo, Zeus, otac je svih bogova i ljudi, bog neba, u drami je temperamentan, svadljiv kada god se nađe u razgovoru s Prometejom. U tim trenucima Zeus kipti od bijesa. Jednako tako, Zeus je i mudar, milostiv, oprašta bogovima i titanu Prometeju njihove pogreške. U Matkovićevoj su drami ovi bogovi još mušičaviji nego oni u antičkoj književnosti, pa nalikuju na pripadnike neke salonske aristokracije zatečene u trenucima dokolice. Dramsku napetost mogu unijeti samo titani u kojima se njihova ljudskost očituje u humanističkim idealima. Jedino su oni kadri razlučiti dobro od zla, jedino su oni empatični prema tuđim patnjama. U tom smislu, upravo je Prometej najuzvišeniji titan ovoga Matkovićeve ciklusa. U tom smislu nikako ne treba zanemariti Krležin utjecaj na Matkovića, jer je upravo ovaj stariji hrvatski bard napisao, u svojim

mladim danima, ciklus dramskih tekstova pod nazivom *Legende* u kojima se pojavljuju božanski ili zemaljski velikani kao što su Isus Krist, Kristofor Kolumbo, Michelangelo Buonarroti koji imaju prometejski usud. Njihova se uzvišenost očituje u nastojanju da oplemene čovjeka učenošću ili civilizacijskim napretkom, a zauzvrat dobiju od ljudi prijezir, progon i postaju tragičnim žrtvama svojih ideala. U Eshilovom *Okovanom Prometeju*, naslovni je junak jedini pošteđeni titan koji biva pribijen na stijenu, na Kavkazu, jer je ljudima dao vatru koju je ukrao s Olimpa. Dok Eshil kroz Prometejev monolog, upoznaje gledatelje sa Zeusovim apokaliptičnim zamislima prema kojima je odlučio istrijebiti bezvrijedni ljudski rod, dotle će Matkovićev Zeus biti lišen eshatološke težine pa će sam, vrlo ležerno govoriti o ljudskome rodu kojega treba istrijebiti, jer ljudi na Zemlji egzistiraju poput glumaca u nekoj dosadnoj kazališnoj predstavi za božanske oči, stoga su mu dozlogrdili i dosađuju mu svojim bezidejnim egzistencijama. Upravo na ovome primjeru možemo vidjeti razilaženja između Krležinih prometejskih drama i Matkovićeve drame o Prometeju. U Krležinim se dramama u središtu nalazi tragični junak i njegov doživljaj svijeta, dok se kod Matkovića ta vizija titanskih osoba demitologizira te blago ironizira. Matković pripadajući mlađoj generaciji koja nije osjećala milenaristički kompleks koji je snažno prožeo prvu, ali ne samo prvu, Krležinu stvaralačku fazu.

Evo kako u Eshilovoj drami, Prometej govori o naumu vrhovnoga boga:

Čim sjede jednom on na prijesto očinski,

Tad odmah uzme dare dijelit bozima –

Čast ovu ovom, onom onu; sredi vlast,

A ništa baš se na bijednika čovjeka

On ne obazre, već rod cijeli cjelcati

Istrijebit htjede, drugi novi stvoriti (Eshil, 14).

Matković u svome djelu prepušta Zeusu da sam iskaže svoje zamisli:

Ne volim više na Zemlji vidjeti ljude. Razumiješ, Zemlju ću naseliti novim stanovništvom koje će slušati svaki moj mig, biti rob moje volje! Ne trebam prevrtljivce! Sutra ću već dati nalog Hefestu da u svojoj radionici izradi model novog stanovnika Zemlje (Matković, 2001: 56).

Zeusu se nisu sviđali stanovnici Zemlje, jer su oni obrazujući se, sve više napuštali prvotnu animalnu prirodu, a samim time postali su kritični prema svijetu, pa i Zeusu neposlušni. Prometej je, usprkos Zeusovim zabranama, ljude učio svemu onome što su bogovi znali: memoriranje, svijesti o vlastitoj historiji, vještinama pomoću kojih će načiniti stol, izgraditi kuću, liječiti bolesne. U Matkovićevoj drami, Prometej je starac s dugom bradom koji nije u pravoj interakciji sa drugim dramskim licima izuzev Atene, koja je bila Zeusovom miljenicom. Oni zajedno računaju, stvaraju, pišu i grade. Ljubav između Prometeja i Atene vrlo sofisticirano prožima njihove dijaloge. Ona ga voli i divi mu se, brani ga od ostalih bogova jer ga oni ne vide kao što ga ona vidi. Bogovi vide Prometeja kao ludoga starca koji gradi igračke, a Atena u njegovim izumima vidi suštinu. Prometej zbog svoje nesigurnosti odbija njezinu ljubav, smatra se poraženim mrtvacem i nedostojnim njezine „ljubavi i povjerenja“ Matković, 2001: 52).

U drugome činu, prilikom boravka na Zemlji, Prometej i Dionis susreću Antroposova sina, sina starca kojega je Prometej svemu naučio. On i njegova majka srušili su kućukoju je Antropos izgradio jer je majka vjerovala da su posrijedi vražje sprave i da joj je zato kćer bolesna. Svoj stav nametnula je i svome sinu koji je od bijesa porušio kuću, zajedno s majkom. Prometej naziva Antroposova sina bijednikom i rušiteljem, rezigniran spomenutim događajem: „Što si to

uradio? Zar sam zato učio tvog oca kako se gradi kuća, stol i stolci da ti sve to porušiš i uništiš?“ (Matković, 2001: 36). Ovdje je prisutan antički motiv građe i rušenja, motiv božanske iskre koju je titan ukrao i obznanio je ljudima na zemlji. No, oni pokazuju svoju destruktivnu energiju, animalnu prirodu i nezahvalnost, a tek su rijetki među njima iznimni.

Ipak, Matković ove tragične događaje ne uzvisuje do filozofijskih pitanja kako je to činio Eshil ili čemu je težio Miroslav Krleža, već uvodi komične Dionizove replike, čime demitologizira veliki mit o iskonu ljudske civilizacije:

Šta je, ovdje ste razbili vrč pun vina? O, barbari, tući bi vas trebalo! Vino proljevate po zemlji? Gazite po jedinoj radosti. Evo, još jedan vrč, hvalite sreći, što niste i taj vrč razbili, potamario bih vas kao štakore (Matković, 2001: 36).

Nektar, kako su ga stari Grci nazivali, bio je cijenjen među bogovima, pili su ga samo bogati, a obični ljudi na zemlji, ako su imali svoje vinograde. No nektar je bio piće vječnih i besmrtnih bogova, „slade od meda“, a zajedno s ambrozijom, davao im je „vječnu mladost“ (<https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=43314> 11.8.2020.). Dioniz je bog plodnosti, opojnosti i vina, a jednom prilikom kada se opio vinom, ljudima na Zemlji dao je „sadnice i naučio ih da prave napitak, koji – kako se smatralo – potiče stvaralačke snage, druževnost, ljubav, zabavu“ (<https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=15294> 11.8.2020.). Bog vina prepoznaje ljepotu u Antroposovoj bolesnoj kćeri te moli Prometeja da je izliječi. Zanesen njezinom ljepotom, govori Prometeju:

Tako mi Olimpa, odmah mi se oči oporave, kad vidim takvo stvorenje. Pravi estetski užitak (Matković, 2001: 38-39). Opisujući žensku ljepotu, Matković napušta antičke kataloge (*ne neka apstraktna, hladna, beživotna...*), pa je ta ljepota materijalističke provenijencije (*topla, konkretna*), ona upućuje na erotičnost ženskoga tijela, te je iznimna u „ljudskom zvjerinjaku“:

(...) zato, što je lijepa treba da ozdravi. Slutiš li ti, što znači ljepota? Ljepota u ovom vašem zemaljskom zvjerinjaku. Ne neka apstraktna, hladna, beživotna, nego topla, konkretna, ženska ljepota (Matković, 2001: 39).

Atena, nakon večere i proslave s bogovima, opaža Prometeja kako silazi na Zemlju i njegov je odlazak slama. Ona „padne na zemlju. Njena sjajna metalna odora zabrenča, kaciga se skotrlja s glave, a gusta raspuštena kosa pokrije lice očajnice“ (Matković, 2001: 58). Atena je, prema

starogrčkoj mitološkoj naraciji, rođena iz Zeusove glave već kao odrasla i u punoj vojnoj opremi i odori. Motiv pada oklopa s nje znači slabost, gubitak, tugu, poraz i ranjivost. Ključna su dva dijaloga: jedan Prometej vodi s Antroposovim sinom, a drugi s Atenom. U dijalogu s čovjekom Prometej progovara o božanskoj iskri koju čovjek posjeduje i koja ga razlikuje od ostalih bića na zemlji. On ga nagoni na stvaranje, na učenje, na spoznavanje. U razgovoru s božicom, on govori o onome ljudskome što je baštinio u svom titanskom obličju. On govori o patnji, grču koji prate njegov život, njegovu kreaciju, njegove poraze, ali i pobjede.

Dakle, Prometej pita Antroposovoga sina: „Zar nikada nećeš shvatiti da si čovjek, da imaš ruke stvorene da grade, oči, u kojima mora gorjeti iskra stvaralaštva? Zvijezde ne padaju s neba, ništa se ne daruje, treba se dignuti, osvojiti svoj život“ (Matković, 2001: 39). S druge strane, osjećamo blagu rezigniranost u njegovom obraćanju Ateni:

(...) Ateno, ne sanjamo li mi svi, a život, pravi život jednostavan je, surov i u svojoj surovitosti lijep. Sav u borbi, u grču, u pobjedi i porazu (Matković, 2001: 52-53).

4. *Heraklo*

Druga drama ciklusa pod nazivom *Heraklo* podijeljena je u dva čina. Radnja se odvija u Heraklovom dvoru, u Tesaliji, pred zalazak sunca. S jedne strane vidljiv je „golem kip Herakla, mišićavog diva, u potpuno ratnoj opremi“, s druge „stvarna Heraklova bojna odjeća: lavlja koža, velika okovana kijača, luk sa strelicama u tobolcu“ i ispred kameni ležaj (Matković, 2001: 67).

Heraklo je polubog koji je okarakteriziran nadljudskom snagom. Sin je Zeusov koji ubija svu svoju djecu kada mu Hera zamračuje um. Da bi se iskupio za svoj grijeh i djelo, Heraklo odlazi služiti mikenskomu kralju Euristeju koji mu daje dvanaest nemogućih zadataka, no Heraklo ih sve uspijeva izvršiti (<https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=25074> 11.8.2020.).

Svi dvorjani štovali su Heraklov savršeni kip, a jedini je on bio svjestan svojega stvarnog izgleda:

Pa pogledaj me, ženo, jednom samo, što ja, ovakav kakav sam, imam tražiti u tuđim ložnicama, kada sam pomalo suvišan i u našoj vlastitoj? Dejaniro, shvati, nisam ja ni rasplodni bik, ni božanski bludnik, kao ova neman iz kamena! (...) Ostavi me, Dejaniro, ostavi me, i sanjaj o svom Heraklu, silniku i bludniku, heroju nebrojenih čudesa, svemogućem, jer o njemu možeš samo sanjati, u stvarnom životu Heraklo je nemoćni starac. Prosjak pred vratima smrti (Matković, 2001: 82-83). Heraklov kip narodu i dvorjanima značio je sigurnost, jednako kao i njegovoj ženi Dejaniri. Dok se Heraklo želi osloboditi iskrivljene predodžbe o sebi, Dejanira ga podsjeća na činjenicu da je njegova sudbina predodređena:

Zar misliš da ima za tebe života izvan legende koja te je stvorila, koja ti je odredila put (Matković, 2001: 84).

Grčkim je junacima sudbina predestinirana rođenjem. No, Matković ne slijedi antički model jer je njegov Heraklo toliko svjestan svoje ljudskosti da odbija svaku priču o svojoj legendi do te mjere, da niti ne pokušava spasiti malenu djevojčicu iz Troje, dok se utapa u njegovom ribnjaku:

A dok me dozivala znao sam da vjeruje da zove sina Zeusova, legendarnog junaka, heroja Helade, besmrtnog poluboga, koji se, naravno, ne boji duboke, hladne vode, i koji će je začas izvući iz ralja smrti. A starac, koji je gledao njeno utapljanje, točno je znao da je voda duboka i

da bi se utopio ako bi pokušao da spasava to ludo, nestašno, lakovjerno djevojčce (Matković, 2001: 80-81).

Iako ima krizu identiteta, Heraklo se ipak odlučuje na ratni pohod u Ehaliji, a Dejanira šalje dvorjanina Lihu sa znakovitom porukom „Ali Heraklo mora živjeti, *pokazuje na kip*, ovaj Heraklo“ (Matković, 2001: 90). Heraklo se vraća tri mjeseca kasnije kao pobjednik, sa sobom dovodi robove, stoku i kćer kralja Eurita, predivnu Iolu, a Dejanira zapovijeda da se, premaondašnjim običajima, podigne lomača na kojoj će Heraklo pridonijeti žrtvu zahvalnicu Zeusu. Njegov kip ukrašen je zelenilom i lovorov vijenac krasi mu glavu.

Motiv antičke ljepote ponovno pronalazimo u Ioli u koju se zaljubljuje Heraklov sin Hilo. Laska joj i hvali njezino nago tijelo, a ona ga ipak smatra nepristojnim. Iola odmah uočava opreku između stvarnoga Herakla i njegove predimenzionirane i mitologizirane skulpture. Ona gapočinje ismijavati u Hilovoj prisutnosti što i njega nasmijava. Naziva ga debeljkom, kućnim bogom raščupane kose, debelih ruku i slonovskih stopala. To slušaju Heraklo i Dejanira. Iola, shvativši da su vladari čuli njezin govor, obraća se Heraklu, te vrlo inteligentno opservira da ga nije ona uvrijedila svojim govorom, nego oni koji su naručili i izradili takvu skulpturu. Heraklo je odjeven u široku košulju koju je Dejaniradala napraviti, te obzirom da je i ona predimenzionirana i Heraklu prevelika, ona podsjeća na luđačku i još je vlažna od njezinih suza. Time se pokazuje da Dejanira, poput ostalih dvorjana ima pogrešnu predodžbu o Heraklu, te ga vidi onakvim kako ga opisuje mitska naracija, a ne onakvim kakav on jest. U starogrčkoj mitskoj fabulaciji stoji da mu je Dejanira dala košulju koja je bila natopljena krvlju kentaura Nesa. Matković krv zamjenjuje njezinim suzama, te na taj način prokazuje zlo u njegovom ogoljenom obliku. Zlo nije samo motiv fantastičkih ili mitskih priča nego je stvarno u zbiljskom svijetu. Dejanirine suze samo su metafora njezinoga otrova kojim truje Herakla, a od kojih mu se, jednako kao i od zatrovane kentaurove krvi, raspada tijelo.

Heraklu su od početka nametali njegovu legendu, krojili su njegov život i lik. Zbog toga je bio izgubljen i zato je otišao u potragu za svojim identitetom. Kao glumac, nosio je metaforičnu masku te je tražio svoje pravo lice. Htio je znati kako zapravo izgleda, kakva je njegova duša, a ne kako ga ostali vide. Branko Hećimović, koji je za dramu napisao i pogovor, navodi da Heraklo, pokušavajući ukinuti lažnu predodžbu o sebi, nije uspio pobijediti mit jer je njegov život već određen mitskom sudbinom.

Heraklo gubi ono malo dostojanstva koje mu je preostalo, kada mu dvorjanin Liha razotkriva da je on osvajao gradove i utvrde umjesto njega, da je postavljao zastave s Heraklovim likom te odijevao njegovu odoru i bio mu, zapravo, dvojnikom. Heraklo ga ubija na mjestu i naziva ga kradljivcem sreće i ubojicom njegova života. Lihine epifanijske objave o Heraklovoj egzistenciji, te krvavi finale potpuno slamaju Herakla koji samoga sebe spaljuje na lomači. On je samoga sebe odabrao za Zeusovu žrtvu paljenicu jer su mu oduzeta i ona junaštva za nekadašnje osvojene bitke, jer mu je potpuno dokinut identitet. Već je uočeno, da je ova Matkovićeva drama zapravo kritika kulta ličnosti. Slobodan Prosperov Novak u svojoj *Povijesti hrvatske književnosti* kaže: „Jedna od najboljih hrvatskih poratnih mitoloških drama je *Heraklo* Marijana Matkovića, tekst koji je, čim se 1957. pojavio, u kritici ali i u političkom komunističkom establišmentu bio optužen da aludira na vremenitost Josipa Broza Tita i na njegov kult. Progovoriti o kultu ličnosti pod krinkom helenske priče mogao je u to doba samo čovjek koji je imao dovoljno društvenih kredita.“ (Novak, 2003: 180). Nakon Heraklovoga samožrtvovanja, Iola će ispriopovijedati slijepim pjesnicima sve što se događalo s Heraklom u trenucima prije smrti, opisati njegovu preveliku košulju koju gutaju crveni plamenovi, a što će odmah jedan slijepi pjesnik pretočiti u stihove. Ti će stihovi biti zaogrnuti mitskim ruhom, a što je zapravo konvencijom onodobnoga pjesništva: „Košulja krvava to je Nesove prepuna krvi“ (Matković, 2001: 120).

Ovim dramskim finalom, Matković želi razotkriti krvavu zbilju ispod mitske koprene, želi kritički progovoriti o djelima kroničara, epskih pjesnika i povjesničara koji su od iskona ljudske civilizacije pa sve do danas, stvarali mitologiziranu, odnosno idealiziranu historiografiju o vladarima. Na taj su se način gradili historijski junaci koji su se okamenili u mitu ili pak oni suvremeni u kultu ličnosti. Pritom ne smijemo zanemariti da je ova drama napisana 1957. godine. Povjesničar književnosti Novak piše o tom vremenu sljedeće: „Nakon Drugoga svjetskog rata, snažnije u teatru nego u drugim književnim žanrovima, česta je bila pobuna protiv vlastitoga vremena. Odlazak u mitološko vrijeme opsesivna je tema mnogih europskih i američkih hladnoratovskih dramatičara. Motiv ispadanja iz povijesti privlačio je suvremene dramske autore. Etičke sadržaje mitoloških drama, a one su bile česte i u književnostima drugih južnoslavenskih naroda, partijski su društveni kontrolori smatrali aluzivnima jer su točno intuitali da potraga za mitskim prije svega želi pokazati da u dubini ljudske duše postoje i neki skriveni smislovi, da postoje priče koje svojom savršenom jasnoćom mogu vrlo uvjerljivo protumačiti zamućene odnose iz stvarnosti.“ (Novak 2003: 418).

Slijepi pjesnici jednoglasno pjevaju:

Zatorom nemio udes opustio Heraklov dom je,

Al on na kolima zlatnim s lomače sam se tad pope

Olimpa na vrh gdje čeka Zeus ga i kći mu Atena,

Tako je Heraklo dični, ko što na zemlji bje vječan,

Vječan sad on i ko bog je uzor potomstvu i dika (Matković, 2001: 121).

Ovo je poglavlje o Matkovićevom *Heraku* najprikladnije zaključiti riječima Slobodana Prosperova Novaka: „U vrijeme demontaže staljinizma Matkovićev je *Heraklo* odgledan kao ključni tekst epohe, kao jako mjesto tadašnjega političkog teatra, kao moralitet o dva Herakla, jednom iz mita i jednom koji umire prirodnom smrću.“ (Novak, 2003: 419).

5. *Ahilova baština*

Treća i posljednja drama ciklusa *I bogovi pate*, *Ahilova baština* podijeljena je na dva čina. Radnja drame odvija se početkom desete godine Trojanskoga rata, pred Ahilovim šatorom u taboru Mirmidonaca, pred zalaskom sunca. Ahil, smrtno ranjen, objavljuje narodu da ih za tri dana dati ratne zapovijedi ili ih obavijestiti o ishodu rata, a od tada su prošla već dva dana. Svi nestrpljivo očekuju idući dan da čuju Ahilovu odluku, nadaju se miru, no vojskovođe poput Agamemnona, Menelaja i Odiseja strepe da će se taj trodnevni mir pretvoriti u trajni.

Kada se sunce sastalo s gorom Idom, trojica vojskovođa ulaze u Ahilov šator i probadaju njegovo mrtvo tijelo. Pri izlasku iz šatora, ponosni Agamemnon govori Kalhantu da objavi narodu *motto* kao Ahilovu baštinu: „Slava besmrtnom, velikom ratniku Ahilu, da živi do konačne pobjede Ahilov rat“ (Matković, 2001: 165).

Lidija, koja je ušla u šator, poziva Arneja da dođe vidjeti Ahila. Oboje primjećuju da iz njegovih novih ubodnih rana ne teče krv i shvaćaju da su svi zapravo polagali nadu, strah i mržnju na mrtvacu. Lidija je svjesna realnosti i sudbine koja joj je već određena, rat će se nastaviti, ona će i dalje prati krvave odore i zastave.

Nedjeljko Mihanović u svojoj studiji pod naslovom *Dimenzija stvarnosti u mitološkim dramskim motivima Marijana Matković* govori o sudbini Matkovićevih likova te o njihovim simboličnim scenskim govorima. Likove koje izdvaja kao dominantne su Prometej, Heraklo i Kalhant. Smatra ih nosiocima „duhovnog preobražaja, moralne katarze, osmišljenja čovjekova bitka“ (Mihanović, 1986: 156). Ove su tri Matkovićeve drame prožete simbolizmom, a koje nam najavljuju „element skrivenog života i funkciju neizgovorene misli“ (Mihanović, 1986: 156).

Ahilov najhrabriji ratnik Ajant, dolazi pred vojskovođe s mačem u ruci. Među njima stvara razdor, napada Odiseja govoreći mu da mu je obraz zamazan krvlju nedužnoga Palameda. Podsjeća ih sve zašto su došli ovdje prije deset godina, Menelaja podsjeća na ljepotu Helene. Agamemnona vrijeđa, nazivajući ga starcem koji je to postao onoga trenutka kada je odložio mač. Zahtjeva da mu se, po najstarijim zakonima, preda rat i oružje Ahilovo jer je „uz Ahileja, najhrabriji junakom. Mačem prijeti Odiseju, ali ipak odustaje od svojega nauma jer mu je ispod časti ubiti ubojicu. Oduzima sam sebi život, a Odisej ga proglašava svetinjom ratne slave. Ajant je, izuzev Ahila, također tragični junak ove drame zato što se i on borio za svoje ideale, a to

potvrđuje njegova žena Tekmesa u razgovoru s vojskovođama rečenicom „(...) nisu ubojice zato, što su natjerali vašeg oca u smrt, jer je govorio i zastupao nešto što je njima bilo strano“ (Matković, 2001: 157). Iako je Ajant počinio samoubojstvo, Tekmesa vojskovođe naziva njegovim ubojicama jer ga je njihov nemoral odveo u smrt.

O nesretnoj sudbini Ahila progovara i Nestor: „On se sada muči, a suđeno mu je da umre: muči sebe, a muči i nas“ (Matković, 2001: 155).

Tragički lik antičke drame uvijek biva uništen silama koje se niti mogu posve razumjeti niti nadvladati razboritošću. Zato i Antih rezignirano govori o predestinaciji: „Sve je već rečeno i sve je već domišljeno“ (Matković, 2001: 162).

Nakon što Kalhant objavi da je Ahil preminuo od teških ozljeda, Heleni ponovno pokreću rat protiv Trojanaca. Kreću u rat po pobjedu, Menelaj da osvoji već ostarjelu Helenu, Agamemnon i Odisej ponovno imaju svoju mitološku svrhu, kao i Lidija koja ritualno priprema pokojnika za svečani pogreb.

6. Zaključak

U svom dramskom opusu, a osobito u ciklusu *I bogovi pate*, hrvatski književnik Marijan Matković ostvario je najuvjerljiviji dokaz o inspiraciji temama Hladnoga rata, koje je on, srodno najvažnijim francuskim i njemačkim dramatičarima svoje generacije, izrazio dramtizirajući živote antičkih bogova i titana. Njegov najvažniji tekst inspiriran antičkom tematikom drama je *Heraklo* koja je u okvirima onovremene literature izvrstan primjer do koje mjere su autori, čak kad su na neki način bili bliski komunističkim režimima, uspijevali kritizirati i prokazivati kult vladarskih ličnosti. Matkovićev *Heraklo* u tom je smislu, zajedno sa Marinkovićevom *Glorijom* i Krležinim *Aretejem*, središnji dramski tekst svojega vremena. U njegovim dramtizacijama antičkih tema vidljiva je značajna promjena s obzirom na Krležine obradbe istih u vrijeme ekspresionizma. Matkovićeva dramska djela pripadala su egzistencijalističkim problemskim dramama i najbliža su srodnim tekstovima Jean-Paul Sartra i Alberta Camusa.

U Matkovićevim dramama s antičkom tematikom primjećuju se stanovite ironijske pa čak i parodijske napukline, ali one nisu središnji sloj njegovih tekstova. Takve osobine imat će dramski tekstovi s antičkim temama, pisaca mlađih generacija, među kojima se ističe dramski rad Antuna Šoljana. Marijan Matković u svom životu, dramskom je radu posvetio značajnu energiju, premda je njegov društveni aktivizam vidljiv u uređivanju časopisa i edicija te vođenju kazališta i festivala, ostavio također dubok trag. Po tomu, važan je njegov utjecaj na razvitak Dubrovačkih ljetnih igara u 70-im godinama 20. stoljeća kada je u nekoliko primjera pokazana aktualnost antičkih tema, a što se ima zahvaliti njegovoj inspiraciji istima. Zbog svega rečenog, Marijan je Matković jedan od najznačajnijih dramatičara svojega vremena.

7. Literatura

- Anon. *Afrodita*. U: Leksikografski zavod Miroslav Krleža. (URL: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=710> Datum zadnjeg pristupanja: 10.8.2020.).
- Anon. *Artemida*. U: Leksikografski zavod Miroslav Krleža. (URL: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=4039> Datum zadnjeg pristupanja: 10.8.2020.).
- Anon. *Atena*. U: Leksikografski zavod Miroslav Krleža. (URL: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=4409> Datum zadnjeg pristupanja: 10.8.2020.).
- Anon. *Dioniz*. U: Leksikografski zavod Miroslav Krleža. (URL: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=15294> Datum zadnjeg pristupanja: 11.8.2020.).
- Anon. *Drama*. U: Leksikografski zavod Miroslav Krleža. (URL: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=16173> Datum zadnjeg pristupanja: 10.8.2020.).
- Anon. *Eshil*. U: Leksikografski zavod Miroslav Krleža. (URL: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=18358> Datum zadnjeg pristupanja: 10.8.2020.).
- Anon. *Euripid*. U: Leksikografski zavod Miroslav Krleža. (URL: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=18637> Datum zadnjeg pristupanja: 10.8.2020.).
- Anon. (2012). *Grčka književnost*. U: Proleksis enciklopedija (URL: <https://proleksis.lzmk.hr/54994/> Datum zadnjeg pristupanja: 10.8.2020.).
- Anon. *Heraklo*. U: Leksikografski zavod Miroslav Krleža. (URL: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=25074> Datum zadnjeg pristupanja: 11.8.2020.).
- Anon. *Nektar*. U: Leksikografski zavod Miroslav Krleža. (URL: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=43314> Datum zadnjeg pristupanja: 11.8.2020.).
- Anon. *Sofoklo*. U: Leksikografski zavod Miroslav Krleža. (URL: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=56979> Datum zadnjeg pristupanja: 10.8.2020.).
- Eshil. *Okovani Prometej*. U: eLektire.skole.hr. (URL: http://gimnazija-sb.com/portal/wp-content/uploads/2015/02/eshil_okovaniprometej.pdf Datum zadnjeg pristupanja: 11.8.2020.).
- Matković, Marijan (2001). *Izabrana djela Marijana Matkovića: I bogovi pate*. Zagreb: Matica hrvatska.

Mihanović, Nedjeljko (1986). Dimenzija stvarnosti u mitološkim dramskim motivima Marijana Matkovića. *Dani Hvarškoga kazališta: Građa i rasprave o hrvatskoj književnosti i kazalištu*, 12 (1): 141-157.

Nikčević, Sanja (2015). Dvije nepravde ili problemi recepcije Marijana Matkovića danas. *Kolo* (4). (URL: <https://www.matica.hr/kolo/479/dvije-nepravde-ili-problemi-recepcije-marijana-matkovica-danas-25612/> Datum zadnjeg pristupanja: 10.8.2020.).

Novak, Slobodan Prosperov (2003). *Povijest hrvatske književnosti: od Bašćanske ploče do danas*. Zagreb: Golden marketing.

Rafolt, Leo. *Tragedija*. U: Leksikon Marina Držića. (URL: <https://leksikon.muzej-marindrzić.eu/tragedija/> Datum zadnjeg pristupanja: 10.8.2020.).

Šicel, Miroslav (1984). Interpretacije antičkog mita u dramama Marijana Matkovića. *Dani Hvarškoga kazališta: Građa i rasprave o hrvatskoj književnosti i kazalištu*, 11 (1): 5-11.